

Vuona Sámiij Rijkasiebrre

Prinsihppaprográmma 2013–2017

NSRa vuodovuojnno

Mij sáme lip avtat álm mugis, miján le ietjama giella, kultuvrra ja histávrrá. Miján le dan diehti iesjmierredimievtesvuohta ja rievtesvuohta ávdđánahttet ietjama kultuvrav, gielav ja sebrudakiellemav.

NSRa mielas le mijájn sámijn rievtesvuohta háldadit ávdepájgev, stivrrit dálásj ájgev ja hábbmit boahtte ájgev ietjama premissaj milta. Dát merkaj miján le aktan iehtjádij ávdásvástáduš nannit avtaárvvusasjvuodav ulmuttij gaskan, ja nannit solidaritehtav ja ráfálasj aktisasjvuodav álm mugij ja álm muktjerdaj gaskan.

Sáme aktisasj barggo

Sámeálm muga ájtteklánnda le vuodov ášadám mijá sebrudahkaj, mijá giellaj ja mijá kultuvrraj. Mijá giella, berajvuohta, ednama ja æládušá gávnnujin juo ávdđál gá rijkkaarája ášaduvvin. Aktan barggat aktisasj ássij hárráj le diehttelis ájnas ja dábálasj. Aktisasj bargon ietjá sámij le ájnas guládallam sáme álm mukválljidum orgánaj, organisasjávnaš, æládušáj ja luondulasj gulluvasj politihkkasuorgij gaskan bisoduvvá. NSRa doarjju aj bargov vuododit aktisasj politihkalasj álm mukválljidum orgánajt.

Sámedigge

Sámedigge le sámij álm mukválljidum orgánna Vuona rijkan. Sámedigge galggá dájmanis liehket friddja ja iesjrádálasj vuona ráddijiddje orgánaj gáktuj. Sámedigge galggá sámijit ávdástit Vuona rijkan, ja vájkkudahttet ássijit ma gulluji sámijda.

NSRa mielas galggi divna sáme bessat ášadallat Sámedigge aktan ietjá sáme institusjávnaš ja vásstediddje oajválattjaj barggá sijá ávdás vájku makkir duogásj siján le. Sámedigge galggá politihkav ávdđánahttet ja jáhtuj biedjat. Sámedigge ja stáhtalasj oajválattja galggi bærrájgæhttjat vaj sámij rievtesvuoda jáhtuj biejaduvvi ja doajmmi.

Mijá rievtesvuohta iesjrádálasjvuotaj merkaj mij ietja galggap mierredit gáktu galggap duov dáv ássjesuorgev organiserit ja háldadit.

NSRa mielas le aj luondulasj sámijn le Sámedikke baktu iesjmierredibme ássjesuorgijn giella, kultuvrra, áhpáduš ja sáme sebrudakiellem. NSRa mielas galggá Sámedikken liehket

friddjavuohta ja ressursa organiserit politihkasaj ja fágalsaj bargov ávkálamos láhkáj. Dát merkaj Sámedigge máhtta válljit duov dáv modellav duon dán ássjesuorgen.

Giella

NSRaj le vuodulasj vaj sámijn ietjanisá le rievtesvuohta bisodit, nannit ja ávddánahttet ietjasa iednegielav. Sámegiela galggi bissot giellan manep buolvajda, sámegiela li giela boahhteáiggáj. Sámedikken le bajemus ávdásvásstádus sáme giellabargo organiserima ja ruhtadime hárráj. Sáme ja aj Vuona oajválattja vierttiji dilev láhtjet vaj sámegiella bissu ja ávddán.

Sámegiella le akta dajs nanosamos tjadnasijs sáme sebrudagán. Gielan le mijá kultuvrra, máhtto ja árvo. NSRa mielas galggi divna sámijn liehket máhttelisvuoda bessat sáme giellaarenájda, sáme dievnastusfálaldagájda ja máhttelisvuodajda gielav anátjit. Divna sámijn galggá liehket rievtesvuohta sáme áhpadussaj. Sæmme báttá le állessjattugijn ávdásvásstádus sámástit ja ietján gielav anátjit ja ávdedittjat.

NSRa mielas galggá avtaárvvusasaj prinsihppa sáme- ja dárogiela gaskan almmán dagáduvvat. Sámegiella galggá vuojnnut ja gullut mijá sebrudagán.

Varresvuohta ja hukso

Sáme galggi ietja háldadit ietjasa varresvuodapolitihkav. Varresvuoda- ja sosialfálaldahka galggá strukturiduvvat ja organiseriduvvat sáme premissaj milta. Dá galggi liehket hiebadum ájnegas sáme addnij dárbojda álles iellemav.

Sámijn le rievtesvuohta dádjaduvvat tjáallattjat ja kultuvralattjat gá báhti varresvuoda- ja sosialdájmadagá institusjávnaájda. Sámijn máhtta liehket ietjálágásj iellemdádjadus gá ienepláhkooámmugin. Rekrutterim ja áhpadus sáme varresvuoda- ja sosialbarggijs le ájnas jus varresvuoda fálaldahka sámij gáktuj galggá doajmmat. Sámijn galggi liehket guoskavasj ja ádásmahtedum diedo sámegiellaj skihpudagáj, dálkudimij ja viehkkedievnastusáj birra.

Sámij álmukdálkudibme viertti dáhkkiduvvat oassen sáme álmuga varresvuoda fálaldagájs. Sámij ietjasij dálkudimdábe vierttiji vieleduvvat ja dáhkkiduvvat.

Áhpadus ja mánággárdde

Ájnas le váj sáme ietja dâmadi áhpadusá hámev ja sisanov. Dát merkaj sáme álmukválljidum orgánajn birri liehket vájkkudimfábmo háldadime gáktuj mij gullu sáme

åhpadussaj, állågasj sisano hárraj sáme skávlån ja sáme åhpadiddijj gárvedibmáj. Aktisasj barggo rájáj badjel skávlååvddånahttema ja oahpponævoj hárráj le ájnas.

Åhpadussysteman galggi sáme oahppij ja sáme sebrudagá dárbo liehket vuodon. Sáme dábe, giella, kultuvrra ja vuodulasj árvo vierttiji åvddån boahitet alles åhpadussysteman. Mánájgárde ja skávlå li ájnnasa identitehta hárráj. Skávlån galggi sáme oahppe duodastusáv oadtjot dádjadussaj sij li oassen stuoráp aktijvuodas sábmén ja iemeálmugin. Sáme máná ja nuora e galga vásedite rásistalassj givsedimev ja nálsodimev skávlån ja mánájgárdijn.

Skávlå- ja mánájgárddebirrásin galggá sáme kultuvrra tjalmostuvvat. Gå tjalmos sáme árvojt bæjvålattjat mánájgárdijn ja skávlåjn, de máhtta sábmén liehket sjaddat luodulasj oasse iellemis aj ietjá mánájda Vuona rijkan.

Sáme skávlå galggá liehket buorre dásen gånna sáme máná ja nuora oadtju buoremusát hiebadum sáme åhpadusfálaldagáv. Sáme mánáj ja nuorajn galggá liehket sæmme máhttelisvuolta oahpponævojda gå ietjádijn.

Divna sáme mánáj ja nuorajn galggá liehket individuála rievtesvuolta sáme giela åhpadussaj, berustahtek gånna árru. Sáme oahppe gænna li sierralágásj dárbo, vierttiji oadtjot hiebadum åhpadusfálaldagáv ja sierrapedagogalassj dárjav gånna sáme árvo li vuodon. Skávlåasstoájggedoajmma le avtajuhtedum oasse åhpadusfálaldagás, ja danna galggá aj liehket sáme sisadno sáme mánájda.

Gáddo ja rásissma sámij vuosstij boahta álu dassta gå ienepåhkosebrudagán ij le nuoges máhtto sámij ja sáme ássij birra. Danen le ájnas prinsihppa jut vuodomáhtto sámij, sáme giela ja sáme ássij birra galggá tjårggiduvvat oassen åhpadusás divna oahppijda Vuonan. Dát guosská aj åhpadiddijjåhpadussaj.

Alep åhpadus ja máhttoåvddånahttem

Miján sámijn le vuodulasj rievtesvuolta, ja aj åvdåsvåsståduv, åvddånahttet máhtov ietjama birra ja ietjama birrusa. Dutkam sámij ja sáme bátsidisáj hárráj ij galga dáhpåduvvat vani miededik sámijs. Sámijn galggá liehket vájkkudimfåbmoo institusjåvnåj ja progråmmaj hárráj ma máhtov åvddånahtti ja åhpadusáv vaddi. Sámedigge galggá vaddet premissajt ma nanniji ja åvdedi sáme alep åhpadusáv. Sáme gielak máhtudakbirrása galggi aktan barggat rijkarájáj badjel.

Sámedigge ja institusjåvnå gænna le sáme giela ja kultuvra máhtudahka, galggi aktan ietjá åhpadusinstitutusjåvnåj barggat ja ásadit åhpadusplånajt ma guosski sámijda ja sáme ássijda.

Goappátjagá ådåájggåssaj akademalassj máhtto ja sáme dábålassj máhtto libá ájnnasa gå le sáme sebrudagáv åvddånahttemin. Sæmme bále le moattes sámijs massám máhttelisvuodav

formálasaj áhpadussaj gá li nav hæjos fáladagá sámijda gávnum gitta udnásjga bæjvváj. Sámijda bierru álessjattukáhpados gárveduvvat ja fáladuvvat.

Kultuvrra ja valástallam

Sáme kultuvrraávdđánbuktem

Kultuvrra le dat aktisasjuohta ájálvisájs, árvojs ja dábijs ma sebrudagán gávnuuji ja majt boahhte buolvajda sihtap bisodit. NSRa mielas máhtti sámie ietja nannit, bisodit ja ávdedit ádđájggásasj ja dábalasj sámie kultuvrav.

Sámedigge galggá doarjjot sámie kultuvralasj ávdđánbuktema ávdđánimev. lelle ja nanos sámie bájkálasj sebrudagá ja dábalasj áeláduvá ja viessomvuoge li ájnasa vuodon gá sámie kultuvrav buvdat. Sáme guovlojn le dárbbu ásadit ja ávdđánahttet sierra gávnadim- ja tjáhkanimsajijt ja institusjávnnájt gánná máhtta sámie kultuvrav ávdedit.

Sáme kultuvralasj gávnadim- ja tjáhkanimsaje ja institusjávnná li ájnas arena sámie dájddárijda ábbá sámie guovlos. Dá saje vaddi sámie dájddárijda ja artistajda máhttelisvuodav ietjasa ávdđánbuktemijt ávdđánahttet. Dá li aj ájnas saje gánná máhtta sámie identitehtav, sámie sebrudakságastallamav ja sámie ássij dájjadusáv ávdedit.

Ádđájggásasj ja dábalasj sámie dájddatjerda li oassen mijá ádđájggásasj kultuvrraárbes, mijá dájjadusáv ietjastimme ja mijá gielalasj boannudagás. Duon dán dájddatjerda baktu ávdđán sebrudahka lájttalimijn ja ságastallamijn. Ájnas le jut sámegiella aneduvvá dakkár dájmadimij baktu.

Sáme valástallam

Hierggevuodjem ja sjuohppim li sámie valástallama maj baktu bisodip nanos histávrálasj dábijt iemeálmugij gaskan Arktalasj guovlojn. Ádásap valástallamsuorge degu sabekvalástallam ja tjiektjam li aj ájnasa sámie nuorajda.

Sáme valástallam le sámijda ájnas identitehta hárráj. Ájnas le vaj arena gávnuuji gánná sámie juohkkat guovlos Sámes máhtti ájvalit valástallamdájmada ja gilbustallamijda. Sáme valástallam- ja nuorajorganisasjávnná vierttiji oadtjot máhttelisvuodav barggat aktisasj sámie valástallamij ja valástallamfágalasj gatjálvisáj.

Duodje

Sámijn le rievtesjuohta bisodit, suodjalit ja ávdedit duojev. Duojev li ájnas elementa sámie gielas, kultuvras ja histávrás. Máhtto duojev le máhtto materiálasj, duodjuhime, buktagij ja dábij birra.

Sáme valjesjuohta ja guovlo sámie sierramerka vuoseduvvi aj duoje baktu. Duodje le luondulasj oasse sámij bæjválasj viessomis, ja duojev le ájnas kultuvrraguodde doajmma.

Duodje le guovdásj oasse sáme kultuvrraárbes, ja le sáme æládus mij viertti bisoduvvat ádå duodjárjida ja maŋep buolvajda.

Rievtesvuoda duodjáj ælla goassak vatteduvvam iehtjádijda. Aktak ij máhte kopierit jali ádåsis buvtadit duojev loabe dagi rievtesvuodaaddnes.

Areálla ja birás

Sámijn le æjggumriektá ja ráddimriektá guovlojda gånna sáme li ieme árrum. Dát riektá le ámastuvvam álgoálgos ja guosská luonndoressursajda meran ja gátten. Stáhta viertti dâhkkidit dav riektáv lága ja háldadime baktu, ja rievtesvuoda e galga hiereduvvat rijkarájájs. Sámijn le sierralágasj tjadnasa ietjasa ednamijda ja duobddagijda.

Luonndoressursaj adno galggá lehket daj árvoj milta ma li sámijn mij gullu guoddelis luonndoadnuj. NSRaj le diehttelis økologalasj perspektivva ja gájbbádus guoddelis ávddånibmáj vuodon gå le sáhke boahteájge politihkas luondo háldadime hárráj.

Miniráladâjma sáme guovlojn máhtti jâdon liehket jus doajmmi vieledusâjn ja rijkajgasskasasj ulmusjrievtesvuodaj baktu, dasi aj gullu iemeálmuga rievtesvuoha iesjmierredibmáj, rievtesvuoha friddja ájgebále miededibmaj ja rievtesvuoha edanamijda.

NSRa mielas galggá dille liehket nav vaj máhtta dábálattjat tjuohppat ja gárvedit luonndoressursajt. Mijá máhtto ja mijá ressurasa vielggen dahki mijáv aktijvalattjat ásadittjat ábbålasj iemeálmukvuogijt mij gullu etihkkaj, birrasij, æjgguj ja rievtes vuojtojuogadibmáj. Vidnudagá gænna li dâjma mijá guovlojn galggi tjuovvot dakkár njuolgadusâjt.

Æládus ja árudagá

Vuodoæládusá li ájnna árrum-, kultuvrra- ja æládusvuodon sáme guovlojn. Ájnas le vaj sáme vuodoæládusá bisoduvvi ja ávddâni.

Æládusá sáme guovlojn vierttiji liehket guoddelisá. Ádåsmahhte ja ij-ádåsmahhte ressurasa luondon le viessomuha vuodon sáme kultuvran. Guolástus, ællosujtto, ednambarggo, duodje, miehttsedâjma ja kombinasjåvna dâjs li æládusá ma li aj nanos sáme kultuvrraguodde.

Sáme li giejvoj árru, ja sáme bájke merragáttijn ja sisednamijn li guovddagin sáme sebrudak-, kultuvrra- ja æládusiellemín. Sáme bájkalasj guovlo galggi liehket vuodon sáme árvojda ja iellemsjuvesvuohtaj.

Æládusávddånibme, ádåsmahhtem ja doajmmelisvuoha bisot ulmutjijt árron sáme bájkjijn. Sáme bájkalasj sebrudagá, aktan Sámedikkijn, máhtti láhtjet dilev ávddånibmáj bájkalasj sebrudagá premissaj milta.

lenep ulmutja gá ávdebut árruji jali sjaddi bajás stádajn ja guovdásj bájkijn. Sáme li sæbrájdutedum oassen stáda árröjs aktan sámegielaajn, kultuvraajn, identitehtaajn ja æládušáj. Danen le ájnas vaddet sidjij máhttelisvuodav sáme iellemvuohkáj, kultuvralattjat, sosialalattjat ja virgálattjat.

Media ja guládallam

Sáme media li állagasj ájnasa sebrudakságastallamin, demokratija ja sáme gielaajn hárráj. Sáme gielaaln bierra aneduvvat juohkka mediajn ja juohkka diehto- ja guládallamteknologija.

Sáme álmugin le rievtesvuohhta moalgedim- ja diehtofriddjavuohhtaajn, ja ávddánahtátjit sierra, friddja ja iesjrádálásj mediainstitusjávnaajt. Media galggi vuosedit valjesvuodav sáme kultuvras ja sáme gielaajn. Vuona mediajn le aj ávdåsvásstáduš ávdedit álles sáme mediafálaldagáv. Ájnas le vaddet sáme mánájda ja nuoraajda buorre mediafálaldagáv dajna gá dat le ájnas giellaávddánibmáj ja identitehttaajn.

Rijkajgasskasasj barggo

NSRa sihta nannit iemeálmugin ja unneplågo álmugin vuodulasj rievtesvuodajt, ja nannit ráfebargov ja værjjobinnedimev væráldin. Rijkajgasskasasj rievtesvuodanjuolgasuá li ájnasa gá le nannimin iemeálmugin ja unneplågo álmugin ássijit. Ájnas le sámijda oassálasstet rijkajgasskasasj bargguj aktan ietjá iemeálmugin.

NSR galggá aktan barggat organisasjávnaaj, orgánaajn ja stáhtalasj oajválattjaajn ma li nannimin iemeálmugin ja unneplågo álmugin rievtesvuodajt, ja værjoduhttemav ja ráfev ásadime. Sáme galggi sæbrrat rijkajgasskasasj orgánaajda gånne le luondulasj.

Iellemvuojnno ja vuojnåalasj árvo

Vuojnåalasj árvo ja ássko le agev læhkám guovdásj elemænntan sámij bæjvålasj iellemin. NSRa mielas bierra sebrudahka vieledit duov dáv sáme iellemvuojnov ja vuojnåalasj árvov. Galggá aj árvusmahteduvvat dånkkidittjaajn ja gierdatjit duov dáv iellemvuojnov ja ærádisájt sáme sebrudagán.

Sáme girkkoiellem galggá ávddánit buohhta sáme iesjdájdusá ja sáme dábij. Sáme gielaaln galggá liehket sajenis girkko dáhpádušájn.